

STILOTVORNA SREDSTVA V PROZI FRANA MILČINSKEGA

Najbolj opazni stilemi v prozi Frana Milčinskega so: opazne besede, tropi, inverzije in drobne jezikovne posebnosti kot npr.: čustveni dativ in tožilnik, členki, aluzije, pretericije, glasovne figure, pleonazmi, dvoumja itd. Ta stilotvorna sredstva so hkrati elementi besedne komike. Pisatelj uporablja vse socialne zvrsti jezika: knjižni jezik, narečje in sleng. Močna je težnja k pogovornosti.

The most conspicuous stylemes in the prose of Fran Milčinski are: conspicuous words, tropes, inversions, and finer linguistic characteristics such as: ethic dative and accusative, particles, allusions, preteritions, sound figures, pleonasm, ambiguities, etc. These stylogene means are elements creating comic effects. F. Milčinski uses all social registers: literary language, dialect, and slang. He shows considerable inclination to colloquialism.

Naslov Stilotvorna sredstva v prozi Frana Milčinskega postavlja to razpravo v območje stilistike, torej v okvir vede, ki na Slovenskem ni ravno uveljavljena. V povojnem času je slovenske stilistike, ki bi obravnavala stil tega ali onega pisca, malo.¹

V analizi se opiram na načela, ki jih je v svoji knjigi Pripovedna dela F. S. Finžgarja razvil Jože Toporišič.² Ta načela temeljijo na dognanjih Michaela Riffaterja, ki v glavnem nadaljuje de Saussurja, Ballyja, Marouzeauja, torej t. i. francosko stilistično šolo.

Stil je izbor iz jezikovnih sredstev in funkcija jezikovnih sredstev. Bistvo stila je v stilemih, ki se pojmujejo kot atraktivne točke, vzbujajoče bralčevo pozornost, obenem pa so v posebnem odnosu do jezikovnih elementov, ki bralčeve pozornosti ne pritegujejo. Gre za t. i. stilno zazna-

¹ Jože Toporišič: Pripovedna dela F. S. Finžgarja, SM, Lj, 1964, str. 209; Stil Prešernove pesmi, JiS, 1966; Prešernova Pevcu, JiS, 1958/59; Zebliarska, Umjetnost riječi, 1960; Ritem v prozi, JiS, 1958/59; Skj 2, Ma, 1966; Skj 3, Ma, 1967; Skj 4, Ma, 1973; Joža Mahnič: Slog in ritem Cankarjeve proze, JiS, 1956/57; Boris Paternu: Problem katarze v Prešernovem Pevcu, Devetsto let Kranja, Spominski zbornik, Kr, 1960; Anton Ocvirk: Novi pogledi na pesniški stil, Novi svet, 1951; Juraj Martinović: O izvoru trohejskega deseterca v Prešernovi baladi Pesem od lepe Vide, JiS, 1969/70; Franc Dobrovoljec: Nekaj posebnosti iz Cankarjevega jezika, Podoba I. Cankarja; Anton Bajec: O slovenski rimi, JiS III, 1957/58; Janko Kos: Prešernov pesniški razvoj, Lj, 1966; J. Car: Kosovelova balada o brinjevki, JiS, 1970/71; Dušan Pirjevec: Ivan Cankar in evropska literatura, CZ, Lj, 1964; Tomo Korošec: Neknjizne in govorne prvine v novejši Zidarjevi prozi, SR, 1972.

² Jože Toporišič: Pripovedna dela F. S. Finžgarja, SM, Lj, 1964; Razgledi po stilistiki in stilu, JiS, 1962/63.

movane in stilno nevtralne jezikovne prvine. Glede na nevtralni, tj. običajni izbor jezikovnih sredstev so stilemi manj pogost, lahko tudi izjemen izbor jezikovnih sredstev. Če si stilemskost predstavljamo v koordinantnem sistemu, so stilno nevtralna, tj. stilno nezaznamovana jezikovna sredstva na ničti stopnji, stilno opazna, torej stilno zaznamovana jezikovna sredstva pa predstavljajo večje ali manjše odmike od ničle. Možno bi bilo ugotavljati tudi deviacije v pozitivni in negativni smeri, torej pozitivni in negativni estetski učinek.

V prozi Milčinskega razprava ne le evidentira stileme, ampak tudi ugotavlja njihove funkcije v besedilu. Korpus razprave je glede na različno tematiko 35 tekstov.³ Večinoma gre za podlistke, ki so analizirani v celoti, pri daljših besedilih pa je uporabljena metoda t. i. sondiranja,

³ Besedila so razdeljena na dva dela:

Dela za odrasle:

- Nž (okrajšave, ki se uporabljajo v razpravi) — Nova žival, LZ, 1911
 Sa — Sanje, Slovan, 1912
 NmB — Nazori mlade Brede, LZ, 1911
 Vgz — V gorskem zakotju, Kurent, 1918
 Ooivb — O otiščancu in vremenski brigi, SN, 1920
 Rp — Realna ponudba, letnica prve objave ni znana
 Sk — Smrtna kosa, SN, 1922
 Okoz — O kozici, slovnici in blagostanju, Vesna, 1921
 OKr — O Kranjcu, ki mu je smrdel ves svet, SN, 1920
 Oag — O agah, medvedih, o vžigalich in popovi hčeri, zlasti pa o industriji, SN, 1920
 KMar — Kraljevič Marko, SN, 1920
 Sh — S — — — — — h — — — — —!, SN, 1922
 VVim — Vertikalni Vatroslav in midva, SN, 1903
 KK — Koncert Kocian, SN, 1907
 Litv — Literarni večer, SN, 1907
 MzAP — Moja zadeva z Ano Poč Morski vovk, 1902
 IUP — Išče se Urša Plut, Slovenski pravnik, 1907
 Ter — Terminologija, Slovenski pravnik, 1902
 Muh — Muhoborci, v knjigi Muhoborci, 1912
 Dvk — Deželna vinska klet, Slovan, 1908
 Suh — Suha roba, Lj, 1920
 GM — Gospodična Mici, Slovan, 1917

Dela za mladino:

- S — Skavt, SN, 1923
 Sgr — Skavt govori resnico, Jutro, 1929
 Pst — Pismo s taborjenja, Naš rod, 1930
 BiB — Butale in Butalcí, Lj, 1920
 VBss — V Butalah sejejo sol, Lj, 1920
 KssBT — Kako sta se skušala Butalec in Tepanjčan, Lj, 1902
 GK — Gospod Koemur in njegovo gnezdo, Lj, 1917 (v knjigi Ptiči brez gnezda)
 T — Tonček, Lj, 1917 (v knjigi Ptički brez gnezda)
 M — Mački, Lj, 1917 (v knjigi Ptički brez gnezda)
 Pkg — Povest gre h koncu, Lj, 1917 (v knjigi Ptički brez gnezda)
 MBiDk — Mlada Breda in Deveti kralj, Lj, 1911

to pomeni, da je analiziranih samo nekaj poglavij. Stileme razporejam v štiri velike skupine: opazne besede, tropi, inverzije, ostalo. Poimenovanje četrte enote je izhod v sili, ker ni bilo mogoče najti dovolj širokega izraza, ki bi zajel vsebino tega dela analize. Tu so obdelani manj pogostni stilemi, s čimer pa ni rečeno, da so manj opazni, saj je opazna lahko tudi manj pogostna raba ali celo odsotnost določenega stilema.

Opazne besede

Opazne besede so stilno zaznamovane besede, torej izrazi, ki ne zbuja samo predstavo predmeta, lastnosti, dejanja, okoliščine itd., ampak imajo še čustven, časovni, tuj, zemljepisni, pogostnostni, socialni ipd. prizvok.⁴

V stilemski lestvici po pogostnosti posameznih stilemov je na prvem mestu opazna beseda. V 35 besedilih je približno 900 opaznih besed. Ta številka je le približna, ravno tako vsi drugi številčni podatki, saj je kakšen stilem verjetno ostal neopažen.

Opazna beseda ima v besedilu različne vloge, zato je mogoče ločiti več vrst opaznih besed.

Kroatizme uporablja Milčinski za ironično označevanje ljudi iz določenega družbenega okolja. Rad se ponorčuje iz nekakšne jezikovne mešanice, ki so jo v njegovem času uporabljali po uradih in v časopisju. Obenem pa se tudi sam ne more izogniti modi takratnega jugoslovanskega navdušenja. Zelo pogosto uporablja veznik *nego* in prislov *jako*, ki zvenita danes precej nenavadno in neslovensko, ali vsaj prisiljeno: Delavni smo *jako*. (Pst) — Tepanjčani niso dosti manj *nego* hribovci... (BiB) — Izraza *jako* in *nego* verjetno v času Milčinskega nista imela tujega prizvoka, saj ju avtor uporablja brez kakšnega posebnega namena. Drugače je s pravimi srbohrvaškimi besedami. Te so verjetno že ob koncu 19. stol. delovale kot tuj element v slovenskem jeziku: Potem pa naj človeka ne boli, da si je *braća* onkraj Sotle za zgled in vzor slovenskega jezika izbrala baš najodličnejšo *glupost*, kar jih zmoremo. (SH) — Milčinski posnema govorico svojih sobesednikov, ki so govorili srbohrvaško. S kroatizmi, pomešanimi med slovensko besedje, dobijo stavki neslovenski prizvok, in to deluje humorno. — Med srbohrvaške izraze sodijo še: *tužno*, *nedostajati*, *spirati*, *broj*, *glupo*, *majka*, *deca*, *zadača*, *uvaževati*, *svedočba*, *nasapuniti*, *divota*, *košulja*, *porez*, *završiti*, *šuma*, *posej* itd.

⁴ Jože Toporišič: Stilna vrednost besed in besednih zvez, Skj 4, Ma, 1973, str. 201.

Kroatizmom so blizu *turcizmi*. Teh je največ v podlistku O agah, medvedih, o vžigalicah in popovi hčeri, zlasti pa o industriji: *merak* (želja), *efendija*, *hadži*, *hodža*, *fes*, *čivčija* (podložen kmet) itd. V tem tekstu se pravzaprav mešajo kroatizmi in turcizmi. Avtor je namreč bil v Travniku, kjer se je pogovarjal s t. i. *okružnikom*. Ta je govoril srbohrvaško, če pa Milčinski kakšnega izraza ni razumel, mu je ljubeznivo povedal turško sopomenko. To je Milčinski še manj razumel, in tako je prišlo do smešnih situacij, ko se pretvarja, da stvar popolnoma razume:

le ... r. pripovedoval gospod okružnik kaj vem kaj in je dejal, da to ni njegov *čef*. Prosil sem: Kaj je *čef*? Pa mi je z jugoslovansko ljubeznivostjo odgovoril, da je to *merak*. *Čef* da je *merak*. Zahvalil sem se mu v svojem imenu kakor v imenu vseh Slovencev: zdaj vemo, da je *čef merak*.

Tako z leksikalnega kot s fonetičnega stališča so zanimivi *dialektizmi*. V povesti Muhoborci Milčinski pripoveduje: Nogam pravijo »*bedresa*«, lasem »*griva*«. Dekle je »*zijala*«, obleko imenujejo »*cunje*«. — Tako namreč govorijo v Idriji, kjer je avtor nekaj časa služboval. Glede na zapis je zelo zanimiv ribniški dialekt v Suhi robi. Milčinski piše na pol fonetično, kar je za leto 1920, ko je bilo delo objavljeno, dokaj drzno dejanje. Ribničan Matevž npr. pripoveduje:

Gaspadar, ali ste kaj rjakli? Vajste, ne smajte zameriti, sem ranku malu gluh, naisem vas prej rezložnu slišal.

Kaj tistu ... Prijazni besajdi naj, de bi človek odrajkeli. Vajste, žlicu nosim kar s sabo, nič se ne vaj, kdaj pride prav. De bi nam bog požegnal in sveti düh tüdi!

Fonetično so pisani samo glasovi, ki so drugačni od glasov v knjižnem jeziku. Vendar kljub temu zapis deluje kot pravi dialekt (napaka *odrajkeli*) in doseže svoj namen: prikaže pristnost in nenarejenost bistrega Ribničana.

Druge besede so opazne zaradi svojega časovnega prizvoka. Taki *arhaizmi* so npr.: *smotka*, *duri*, *gorjup*, *dični oča*, *nikarte*, *cebat*, *okupe*, *vobče*, *bilje*, *oddehniti se*, *solnce*, *črepljar*, *ondi*, *hkratu*, *popse*, *včasi*, *kali*, *soldi* itd. V besedilu O otiščancu in vremenski brigi pravi Milčinski o svoji ženi, da »je pripravljena *liki* državni nameščenc se podvreči najstrožjim zaprilegam«. Mislim, da se izraz *liki* v pomenu 'kot' danes v nevtralni govorici sploh ne uporablja več in je zato stilem, ki je precej odmaknjen od ničte stopnje. Na isti stopnji je tudi besedica *baš* za 'prav, ravno': Zakaj da bi *baš* jaz moral vzeti Ano Poč? (MzAP) — Precej starinsko delujejo na današnjega bralca deležniki na *-vši*: Mož v najširšem pomenu besede, ne *izključivši* nobenega spola. (Oovb) — Starinska je tudi besedna zveza *priboljšati k plači*: Rajši novi živali

par kronic *priboljšam k plači...* (Nž) — Le redko se danes še sliši predlog *ž* v zvezi z zaimkom: In je prišel *ž njimi* na dan. (GK) — V Ptičkih brez gnezda pravi Kocmurka: *Rajša* sina v Turinu, kakor razbojnika doma! (Pgk) — Danes se prislovi s svojo odnosnico ne ujemajo v spolu, sklonu in številu, zato učinkuje primernik *rajša* starinsko. Precejšnje stopnje opaznosti imata tudi pridevnika *rod* in *zavržen*. Mlada Breda je npr. »pričela neusmiljeno kričati po motivu *rodih* samokolnic« (NmB), s pomenom 'po motivu ostrih, raskavih samokolnic'. — Umazanost je *zavržna* lastnost pri drugih (Rp) — 'ničvredna, slaba'. — Starinske besede nimajo kake določene funkcije, da bi npr. označevale govor starejših ljudi ali da bi bilo dogajanje časovno odmaknjeno. Gre pač za jezik, ki ima danes starinski nadih. Takrat ko je bil pisan, je bil verjetno, z redkimi izjemami, običajen.

Naslednja vrsta opaznih besed so *ljudske popačenke* oz. besede, ki so splošno ljudske, npr.: *štacuna*, *knof*, *bajar*, *oštir*, *na rovaš*, *obrajtati*, *pošlatati*, *kloštr*, *planke*, *flinta*, *kuševanje* itd.: *Paternošter* daj dedcu v klobaso! (BiB) — V *kloštru* je bil... (GK) — Poslušam, *pošlatam*, pa so bile že tri prepeličke žive. (T) — Tu imaš tisti *knof*, ki si mi ga posodil. (T) — Ti pa stojiš kakor koklja ob *bajarju*... (Vzg) — Take besede uporabljajo večinoma preprostejši ljudje: Kocmurka, Nanča, otroci, včasih pa jih uporabi tudi avtor sam. V Realni ponudbi razlaga: Toda nasprotnikom nič, niti *knofa* ne... (Rp) — Obtoženci se spominjajo le še na svoje »*žlake*«, ki so jih dobili, ko so bili zaprti »*zavoljo barufe*«, ali pa ker so se »*skampljali*« (Ter) — Te besede spet uporabljajo ljudje iz nižjih slojev: tatovi, vlomilci, morilci. Espresivnost Milčinski povečuje z ljudskimi besedami tudi v naslednjih dveh primerih: Vesten uradnik ne bo skrunil uradnega *popirja* s takimi in enakimi popisi. (GM) — ...česar si pa ne kupiš v *štacuni* za bridke pare očetove! (S) — Tako kot v teh primerih je vidna težnja k vsakdanjemu občevalnemu jeziku tudi v fonetičnem zapisu pesmice: *Jest sem jo pa vidu/vidu, vidu, vidu,/muho, muho, muho,/flige one bavh.* (VVim) — Zadnji verz je sicer nemški, ampak Milčinski ga pogumno zapiše tako, kot se izgovarja. S takimi besedami se Milčinski približa vsakdanjemu občevalnemu jeziku in s tem vnaša v pripoved živost in neprisiljenost. Obenem pa mu to besedje služi kot element humorja, saj že sama razlika med knjižno in neknjižno besedo vzbuja občutek smešnega.

Posebno atmosfero ustvarjajo v besedilih *čustveno obarvane besede*. Svojemu prijatelju pravi Milčinski *pujsek* (Dvk), svoji hčerki pa *dekletce* (Okoz). Pomanjševalnice najpogosteje izražajo ljubkoval-

nost: Sklene *palček* in *kazalček* obeh *rokic* — kako majhno je vse to! — druge *prstke* razprostre... (NmB) — Ni pa čisto jasna vloga pomanjševalnice v naslednjem odlomku:

Muhobor je imel namreč občinskega slugo, ta občinski sluga je imel ženo, ta žena je imela na desni nogi otiščance, ki so jo k slabemu vremenu čuda skeleli, in kadar so jo skeleli, je mož vedel, da je treba vzeti dežni *plašček*, in kadar so ga takšnega videli tržani, so rekli: »Dež bo, občinski hlapec ima *plašček*!« (Muh)

Izraz *plašček* deluje ironično. Lahko da izraža odvisnost moža od žene, ki mu z materinsko skrbjo reče: »Vzemi *plašček*!« Ironija je funkcija pomanjševalnice tudi v naslednjem stavku: Tako je, ljubi *gospodiči*! (Vgz) — Ti *gospodiči* so namreč literarni kritiki, ki sploh ne vedo, kakšne težave ima pisatelj z literarnimi junaki. Včasih pa pomanjševalnica označuje samo majhnost: *Gospodična* Ana, ali hočete tale *gnezdek*? (T) — Pripona *-ek* je morda nekoliko neobičajna in je bolj pogostna v otroški govorici kot *-ece* (*gnezdece*). Norčevanje in posmeh je čutiti iz naslednjega stavka: O, človek, kakor *cvetka* si na livadi — rdeč *petelinček* ali rumen *petelinček* ali moder *petelinček*! (Sk) — K večji ironičnosti pripomorejo še patetičnost in ponovitve.

Nekoliko manj pogostne od pomanjševalnic so kletvice. Pisatelj si upa kletvico postaviti celo v naslov, čeprav v neizpisani obliki. Tako npr. frazeologem *sakramenski hudič* skrajša na začetnici, druge črke pa zaznamuje s črticami. Vse to pa je opremljeno s klicajem na koncu in narekovajem, tako da beremo samo: »S — — — — — h — — — — —!« — Taka oblika priteguje pozornost in bralec se z nekakšnim ugankarskim navdušenjem loti branja. Zanimiv pridevnik je Milčinski naredil iz kletvice *pr moj duš*. Fante, ki se tako pridušajo, imenuje »*svetoduške fantine*« (Vgz) — Kmet se jezi, kako »*prekvato* in *preteto* premalo mu ponujajo za lisičjo kožo« (OKr). — Avtor pa se zaklinja pred urednikom: *Tako mi Boga in svetega evangelija...* (KMar) — Vprašanje je, ali naj se beseda *Boga* bere z naglasom na prvem zlogu ali na drugem. Verjetno je kletvica učinkovitejša, če se upošteva prva možnost.

Milčinski je uvedel v svoje pisanje celo skatološke izraze. Kranjec se npr. pritožuje, da »ves svet smrdi *po dreku*« (OKr). — Komično deluje že sam prenos besede iz vsakdanjega občevalnega jezika v pisanega. Še bolj pa je smešno, ko se Milčinski potem tej besedi izogne in pravi: »In mu je ves svet smrdel *po oném* v brku« (OKr).

Nekakšni jezikovni precioznosti dolgujejo svojo opaznost besede kot *takisto*, *navzočna* razprava, *dihljaj*, *vtiskovati* se v spomin,

mičkeni palček, skomizgniti itd.: Hočeš nočeš *se ti vtiskuje* v spomin beseda za besedo... (Zg) — Žena je *skomizgnila* z ramama... (GK) — V drugem primeru gre še za t.i. hiperkorektnost, ko rabi dvojino z *ramama* namesto običajne množine z *ramami*. Taka pretirana pravilnost je v nasprotju s težnjo k pogovornosti, in pri Milčinskem preseneča.

Stopnja opaznosti je največja pri t.i. priložnostnih besedah: Mojster Kocian je izborno *klaviril*... (KK) — ...sodišče se je obrnilo na velečastiti župni urad s *službenopljudno* tozadevno zaprosbo... (IUP) — Velečastiti je kasneje sporočil *službenouradno*, kdaj je rojena Urša Plut (IUP). Vlado je *oturalal*, kar pomeni, da je pel pesem Od Urala do Triglava (Dvk). Tepanjčani jedo ovsen kruh, zato jim pravijo *ovsenarji* (BiB). Neka klika pa *strahovladuje* stranki (KK). — Podobne besede so še: *mokronosar, govorančiti, živad, knjižure, babovje* itd. Ti izrazi so napravljeni po običajnih besedotvornih vzorcih, niso pa v splošni rabi. Označujejo, da je določena stvar, lastnost, dejanje nekaj posebnega.

Pogosto Milčinski razbije klišejsko zvezo in zamenja en njen del z drugim izrazom. Gre torej za *obnovitev klišeja*. Tako dobi novo vsebino, obenem pa bralca asociativno spominja na stari kliše: Kdo jaha preko *belega* Sarajeva? (KMar) — *Belega* je stalni pridevek za Ljubljano (*bela Ljubljana*). Taka stalna zveza je tudi *vneboopijoča krivica*. Tu je Milčinski nadomestil drugi del zveze z *nesnago* in tako Peter ne bo mogel postati skavt, ker ima za nohti *vneboopijočo nesnago* (S). Gre torej za izkoriščanje frazeološke stilne vrednosti dveh členov besedne zveze.

Posebno funkcijo ima *besedje* kot ga ima Cankar: Ali ni *čudačudno*: človeku se sanja, da sanja. (Sa) — Tak način tvorbe elativa s podvojitvijo istega izraza je tipično Cankarjev. Milčinski ga uporablja popolnoma zavestno, kajti ost v tem besedilu je naperjena proti Cankarju in dekadentni literaturi. V Suhi robi uporablja podoben besedotvorni način, ko pravi, da je bil Ribničan Matevž *samskosamcat* človek. Na Cankarja spominja še samostalni *vzduh* in prilastek *truden*: ... in bi dal duška nad svežim demokratičnim *vzduhom*, ki oživljajoč nam preveva domovino. (Oovb) — Potem zopet *truden* mir... (Litv) — Znano je, da sta bila Milčinski in Aškerc nasprotnika, zato je dekodiranje fraze *smatrati ves svet figoj* še toliko lažje.

Zelo pogosto uporablja Milčinski kratko obliko glagola v tretji osebi množine: Tepanjčani pripovedujejo, da *rede* v Butalah občinsko uš in kadar volijo župana, sedijo bradači okoli mize, nanjo

deno občinsko živinče in v čigar brado zleze, ta je župan. (BiB) — Kratki glagoli so zastareli, včasih pa delujejo poetično.

Pri velelniških oblikah gre včasih za premaknjeno rabo glagolskega vida oz. vrste glagolskega dejanja, kar deluje starinsko: ...*hodite* z mano... (KMar) — Zato lepo *tekajte* zdajle z mano... (KMar) — V obeh primerih je odnos govorečega do ogovorjenega zafrkljiv in nekoliko slabšalen. Raba dovršnika namesto nedovršnika in obratno je precej opazna: Ali ne morem *prezirati*, da... (Oovb) — Pravilno bi bilo *prezreti*, vendar ima nepravilnost določen pomen, saj postane beseda nenadoma dvopomenska. Pirc *privošča* svojemu sinu govor (T), kuharica za *zabeležuje* svoje izdatke. (Nž)

Kadar Milčinski posnema polizobraženski način izražanja, nalašč uporablja nekatere besede napačno: Današnje razmere so jako *gmotne* in to v najslabšem pomenu te besede. (Rp)

Otroci večkrat govorijo v slengu. Skavt Peter piše pismo v skavtskem slengu. Tako pravi, da je vreme bolj *socialno*, tj. slabo, in da so *sijajno lačni*, kar pomeni, da so zelo lačni, čeprav je hrana *dobra kakor pes* (Pst). Pri skavtih je treba *prebiti izpit* in se naučiti delati *žive in mrtve vozle* (S). Otroški slengizmi so tudi imena različnih igrice kot *kozy biti*, *mance loviti*, *bližati* itd.: Likar in Kocmur sta torej *bližala*. (T) — Ali ti kaj *nikaš*? (T) — Tam so le *kozy bili* in *mance lovili*... (T) — Iz šolskega slenga pa je primer: Sedi, *coek* na kvadrat... (Sgr)

Slengizmom so blizu žargonizmi iz sodstva. Navadno so to izposojenke ali pa citatne besede: Ali zakonite pravice so se ji navzlic temu varovale in sicer po nji »*postavljenem in hkrati dekretiranem*« kuratorju, *odvetniku dr. Korenu*. (IUP) — Tu gre za dobesedno citiran izrek, ki pomeni 'po skrbniku postavljenem s posebno odločbo'. Besedilo ima obliko sodnega spisa in zato mora biti jezik čim bolj uraden, čeprav gre to na škodo razumljivosti. Zanimiv je primer, ko je citatna beseda uporabljena kot nekakšno mašilo, da se 'pač pomnoži število naštevanih stvari in s tem doseže občutek načitanosti pripovedovalca: Poražena vsa fronta, poražen Valjhun in politični ričet, poražen Kajtimar in protiutež in režim in metoda in razum in program in *caveant consules* in vsi in vse! (Rp) — Milčinski piše besede *buffet* z dvojnimi f, torej kot tujko iz francoščine. V času moderne je bila uporaba tujk nekakšna moda, ki pa pri Milčinskem ni opazna, morda le z redkimi izjemami: Dr. I. se zmuzne v *buffet*... (Litv) — Vlado je res *fin* dečko... (Dvk)

Opazni so tudi nenavadni in dolgi prilastki: ...in mu je mrko lice zopet zasijalo kakor *sonca topla obla*. (KMar) — Vprašam, ali sem zavezan tudi *to v analih naše notranje politične borbe nezaslišano* naltolcevanje mirno pretrpeti? (MzAP) — S takim prilastkom se na videz poveča pomembnost odnosnice, obenem pa stavek zveni bolj učeno.

Zelo izvirna so lastna imena: Pavle *Tinta* (Sgr), jahalni klub *Štibalca* (KMar), krčmar *Kiselca* (Vgz), gospod *Cmok* (VVim), *Francot Turkavidel* (BiB), sveta *Jokonda* (NmB), *Veka*, *Srebra*, *Nemira* (NmB) itd. Ta imena so pogojena v bistveni lastnosti oz. značilnosti imenovanega. Pavle *Tinta* je učenec in ima precej opraviti s črnilom, krčmar *Kiselca* bi moral točiti kislo vino, pa ga ne, gospod *Cmok* je zelo debel itd.

Iz grafikona je razvidno, da so najopaznejše priložnostne besede in lastna imena, sledijo dialektizmi, turcizmi in ljudske popačenke, nato kroatizmi, potem arhaizmi, nato kletvice. Najmanj pa so od ničte stopnje odmaknjene izposojenke in pomanjševalnice. Ta razvrstitev je deloma subjektivnega značaja, saj ta lestvica ni nastala na podlagi pogostnosti, ampak na podlagi mojega dekodiranja opaznih besed. Zato je to samo neka splošna slika te vrste stilemov. Jasno je, da je v določeni situaciji npr. pomanjševalnica lahko na isti stopnji opaznosti kot npr. priložnostna beseda. Proces v obratni smeri pa ni mogoč.

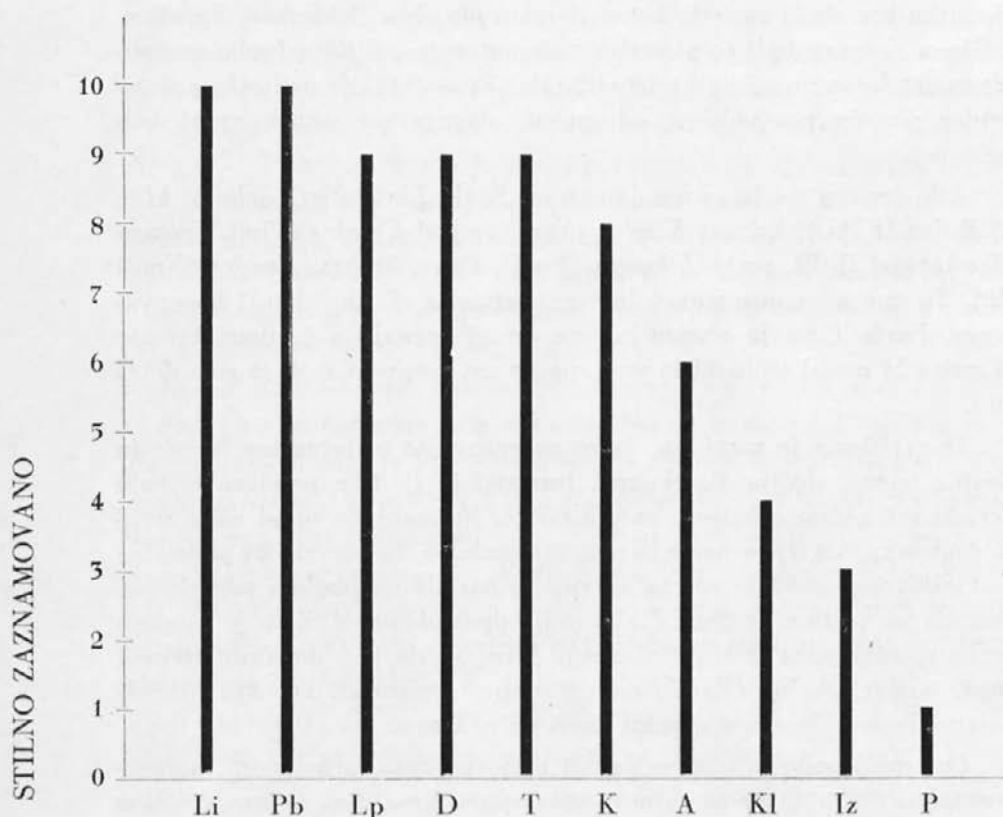
Opazne besede so opazne zaradi neslovenskosti, arhaičnosti, nefrekventnosti ali zato, ker so na novo ustvarjene. Kroatizmi so npr. verjetno že v času, ko so dela Milčinskega nastajala, imeli bolj tuj prizvok. Avtor jih uporablja, da se lahko ponorčuje iz jezikovne mešanice, ki so jo takrat rabili v javnem življenju.

Glede na snov se spreminja tudi jezik. Skavt Peter govori skavtski sleng. Ribničan Matevž ribniški dialekt, sodniki govorijo nekakšen sodni jezik, v katerem so tudi latinski citati, poseben jezik pa govorijo obtoženci, ki uporabljajo tudi ljudske popačenke.

Arhaizmi se pojavljajo tako v sceničnem besedilu kot v premih govorih in nimajo kakšne posebne funkcije. Vprašanje je, ali so besede ki imajo danes časovni prizvok, bile arhaizmi že v času Milčinskega ali jih tako občutimo šele danes.

Ko nam Milčinski sporoča stvari, ki so ga na kakršenkoli način razburile, uporablja čustveno obarvano besedje: manjšalnice, ljubkovalne besede, slabšalne izraze, kletvice itd. Večinoma so to besede, ki jih ljudje rabijo v razgovornem jeziku.

Lestvica opaznosti opaznih besed

NEVTRALNO

Li = lastna imena
 Pb = priložnostne besede
 Lp = ljudske popačenke
 D = dialektizmi
 T = turcizmi

K = kroatizmi
 A = arhaizmi
 Kl = kletvice
 Iz = izposojenke
 P = pomanjševalnice

Izrazi, ki namigujejo na nekatere znane osebnosti, so eden od dokazov, da je smisel avtorjevega pisanja v dnevni aktualnosti in da je večina njegovih besedil pogojena s tekočimi problemi, ki imajo včasih širši družbeni značaj, včasih pa so na ravni osebnih obračunavanj z nasprotniki.

Precej izvirna je izbira lastnih imen, ki so običajno humorna in namigujejo na kakšno lastnost imenovanega. Nevtralna poimenovanja so zelo redka. Kadar ne gre za komična imena, krsti Milčinski svoje junake glede na starost, poklic ali socialni položaj; včasih ime skrije za kratico.

Tropi

Tropi niso značilni samo za pesništvo, kot bi se na prvi pogled utegnili zdeti, ampak so eno od sredstev splošnega jezikovnega izražanja. Razdeljeni so na besede s prenesenim pomenom in besede z zamenjanim pomenom. Milčinski nima ravno izvirne tropike. Precej je tropov, ki so na stilemski lestvici zelo nizko, veliko pa je tudi takih, ki so že skoraj na meji ničte stopnje.

Besed s prenesenim pomenom je v 35 besedilih približno 840.

Primere so precej klišejske. Pogosto so vzete iz vsakdanjega občevalnega jezika. Navadno hoče z njimi avtor povečati nazornost: Saj se je Peter tudi jokaj, *kakor otrok se je jokaj, ki mu pogača pade v mlako*. (GM) — ...nož, ki tako reže, *bolj kakor britev*. (T) — Zanimiva je zadnja primera. Milan pripoveduje Tončku o Likarju, ki zna coprati in ima pištolo. Zdi se, da se Milanu primera *reže kakor britev* zazdi premalo in zato doda še prislov *bolj*. Približevanje h pogovorni govorici nakazujejo naslednje primere: Ti pa stojiš *kakor koklja ob bazarju* in si ne veš pomoči. (Vgz) — ...v slovnici je doma *kakor v lastni košulji*. (Okoz) — Vse bi obrnili nase, *kakor cucki bi bili poraženi* ... (Rp) — *Kakor kafr* bi izginil ... (Rp) — Precej stereotipna je tudi primerjava: ...skakal je po tleh, po listju *kakor nervozna kobilica*. (Sa) — Skakal je namreč škorpion, ki pomensko niti ni zelo oddaljen od kobilice, zato primera ne preseneti. Zanimivejše je primerjanje sanj z jetrcami: Sanj si ne morem naročiti, *kakor se naročajo kisl* jetrca v gostilni. (Sa) — Sanje so pač nekaj abstraktnega, jetrca pa so še kako materialna. Ker je razlika med prvim in drugim členom primerjave precejšnja, je primera učinkovita in humorna. Nekako uradniško zveni stavek: In zato so moje besede zanesljive *kakor notarski akt* ... (IUP) — Pogosto je v primeri tudi hiperbola. Žena poklanja v dar domovini otiščanec in sicer »*kakor ljubeča hči predragi materi*« (Oovb). — Otiščanec je običajna in navadna stvar, o kateri se raje molči, zato zveni taka primera ironično patetično, prav to pa je njen namen. Podobno je tudi v primerih: *Kakor skala sredi morske vihre* stoji otiščanec. (Oovb) — O, človek, *kakor cvetka si na livadi* — *rdeč petelinček ali rumen petelinček ali moder petelinček!* (Sk) — V zadnjem primeru je intenzivnost primere še večja, ker je v drugem delu izpuščen vezni člen *kakor*, komičnost pa ustvarja ponavljanje pomanjševalnice *petelinček*. Brez tertiuma comparationisa sta naslednja primera: Nanča je božji volek. (GK) — Kranjec je buča. (OKr) — Takih primerov ima Milčinski malo.

Bolj pogostne od primer so glagolske metafore, ki so navadno prevzete iz pogovornega jezika, nekatere pa so ustvarili že drugi pisci. Nekaj primerov: Veste, saj *se bosta vzela*, Menartov Peter in naša. (GM) — Jaz pa, ki mi glasba ni čisto tuja in sem osebno in na svoja ušesa čul in uspešno *prestal* dva oratorija... (NmB) — Izvirna in nazorna je naslednja metafora, ki vzbuja asociacije na smolo ali slino: Sredi vasi *se cedi* rjava mlakuža, ji pravijo potok. (BiB) — Milčinski rad daje že ustaljenim metaforam novo vsebino: ... tako bi ostrmel, da *bi sedel kar oznak*... (BiB) — Običajno se pade vznak. Podobno je še v stavkih: Francot Turkavidel *je rodil* Gregorja Brezhlačnice. (BiB) — Tajinstveni ta način obvestitve me *je globoko pretresel*. (S) — Zadnja metafora je hiperbolična, saj nas navadno pretrese smrt ali kak drug tragičen dogodek, tu pa gre le za skavtsko sporočilo. V metafori se včasih skriva evfemija: Skavt Peter ljubi resnico in zato »je z iskreno besedo razodel dami, pardon! *da linija njenih nogavic ne ustreza zakonom lepote*... (Sgr) — Veliko mero nazornosti imajo naslednje metafore: Toda ne sme se takole *butniti vame z vprašanjem*. (Okoz) — ... in si *je švigal* s prsti po ščetinah pod uglednim nosom. (KMar) — »Eee!« *sem potegnil*, kakor bi zapet... (Zg) — V zadnjem primeru je glagolska metafora okrepljena še s komparacijo. Komičnost naslednjega stavka je v nepričakovani, nekoliko grobi metafori: ... pa jo primem prijazno okoli glave in ji *zatrobim* v uho... (Sa) — Tipično ljudske metafore so v Suhi robi: ... pridno *je zalagal* žgance. — »Bog daj!« je pozdravil in *se iznebil* krošnje na klop... — »Kaj tistu,« je rekel Matevž in *se porinil* za mizo. — Iz ljudske pesmi je vzeta glagolska metafora: Četa iz devete dežele *je pridržala* pred grad (MBiDk)

Nekoliko manj pogostna od glagolske je *imenska metafora*. Navadno ima funkcijo ponazarjanja: *Oratoriji* so pri deci po mnenju večjih žena vedno zunanje znamenje *notranjega nereda*. (NmB) — Oratorij je otroški jok, notranji nered pa je slaba prebava oz. črvičenje po trebuščku. Milčinski pripoveduje o svoji hčerki, zato imajo metafore čustven in ljubkovalen prizvok: Najrajši izvaja dve *skladbi*, ki ju že dodobra poznamo. Prva je: Jutranji spev samokolnice in se pričenja: E-e-e-e, druga pa, *v vелеmodernem duhu zloženi oratorij Sv. Jokonda*, se intonira miže, s *štirioglatim gobčkom* in doli zavihano spodnjo ustnico. (NmB) — Precej izviren in humoren je nasleden primer: Pomešek s *tremi kilami človeštva in nekaj čez* ni tako preprost. (NmB) — Te tri kile so seveda avtorjeva hčerka. Zelo izviren je izraz za planinstvo: To so slabi nasledniki enostranskega gojenja *vertikalne turistike!* (VVim) — Svojo novo kuharico ima Milčinski za tako neumno ženišče, da jo imenuje kar

nova žival: Moja *nova žival* mi je zbolela. (Nž) — Tej oznaki primerno ta nova žival tudi kuha: Nrp.: *Siva luža in nevesekaj notri*: to je juha (Nž) — Ali pa *mrko močvirje*, plašno zro iz njega *nejasna telesa*: to je golaž. (Nž) — Včasih se Milčinski norčuje iz že ustaljenih metafor. V Smrtni kosi se posmehuje pompozim in vsebinsko praznim govorom:

Neizprosna smrtna kosa ga je pobrala baš od obeda, ki ga je užival v krogu neutolažene svoje vdove, dame v najlepših letih z dobro ohranjeno opravo za tri sobe in sredi hvaležnega potomstva. (Sk) —

Personifikacije imajo največkrat humoristično vlogo: Nič ne dvomimo, da *kima* umetnikoma še vrlo lepa *bodočnost* ... (KK) — Tisto leto, ko sta bili dve kravi za en par, *so se Butalci skregali s pametjo*, pa so zmagali Butalci — kaj mislite! — in ne pamet: takšni so. (BiB) — V zadnjem primeru je Milčinski pravzaprav razširil že znan frazeologem *biti skregan s pametjo* in tako je dobil stilem novo vsebino, ki deluje humorno. Pogoste so personifikacije, ki so znane iz vsakdanje govorice in so na meji ničte stopnje: *Me je bila usoda vrgla* za par dni na naš jug ... (Oag) — ... španskega kralja *je pripeljala pot* skoz ubožno našo vas ... (T) — ... da *se mu je bridka žalost naselila* v domorodnem sreč. (OKr) — V prenesenem pomenu je treba razumeti stavek, v katerem Milčinski trdi, da ima »še celo *skladnico (sanj)* na razpolago, dobro asortirano, sanj vsake vrste, po vsaki ceni, za vsak okus« (Sa). Sanje so popredmetene, kot drva so zložene v skladovnico in mogoče jih je celo kupiti. Takšno razvrednotenje sanj je satirična ost teksta, v katerem Milčinski persiflira Cankarja. Podobno popredmetenje pojma je tudi v primeru: Pravijo: zbrani so samo somišljeniki in ti *prinese prepričanje* in tobak že s seboj v gostilno. (Rp) — Prepričanje je nenadoma na istem nivoju kot tobak in s tem je tudi razvrednoteno.

V Ptičkih brez gnezda želi Milčinski predvsem vzgajati. Temu namenu služijo tudi pregovorne metafore: Jest boš imel dosti, nič se ne boj, ampak ubogati moraš — *kdor ne uboga, ga tepe nadloga*. (T) — In ker *slab zgled koj najde posnemovalcev* ... (T) — ... in ker drugič *kruh drugod vedno boljše diši kakor doma*. (T) — Včasih pa vplete pregovor v pripoved zaradi humorja: In čakal je še tisti, ki je *s češnje padel*. (Zg)

Po opaznosti so na isti stopnji kot pregovorne metafore tudi stalni pridevki: ... in nikoder drugod nego v *beli Ljubljani*. (GM) — *Vesoljnemu svetu* da je na razpolago moja ideja ... (Oag) — Največ je stalnih pridevkov v pravljici o mladi Bredi, in sicer so preneseni v prozo iz ljudske pesmi: ... preko polja drži *uglajena cesta*, za cesto se dviga

beli grad. (MBiDk) — ...in izlila jo je v *zeleno travo* in na *trdo skalo*. (MBiDk) — ...vedi me v *svetlo kamrico* na *mojo belo posteljco*... (MBiDk) —

Kot stilotvorno sredstvo služijo Milčinskemu tudi klišejske fraze, ki so običajne v splošno občevalnem jeziku: Da *sem* gospodom pri »meščanski stranki« *trn v peti*, ki ga bi najrajši *v žlici vode utopili*, vem... (MzAP) — »V krogu mojih prijateljev!« — *naj jih koklja brčne*... (MzAP) — ...kadar *smo ga imeli pod kapo*. (Dvk) — Zato pa tudi *ves svet pometa z nami!* (Dvk) — *Človek nima desetih rok*, da bi na vse strani stregel... (M) — Milčinski uporablja te fraze povsod, tako v resni kot v humorni pripovedi. Z njimi želi ustvariti pristnost in neposrednost, ki smo je vajeni v vsakdanjem govoru.

Besed z zamenjanim pomenom je v 35 besedilih približno 160.

Take vrste besede imajo najpogosteje ponazorovalno vlogo. Z njimi se avtorjevo podajanje resničnosti skrči. To lahko doseže na tri načine: z metonimijo, sinekdoho ali antonomazijo.

Metonimije

Razred pa je drvel iz klopi, da pobira, pa je neusmiljeno pričel kihati... (Sgr) — In *javnost* naj sodi! (MzAP) — Le malo še in omotica objame *parter in lože*. (Litv) — Seveda so iz klopi drveli učenci, sodili bodo ljudje, omotica pa je objela ljudi v parterju in ložah. Milčinskemu svetujejo »naj si omisli novega »Kniggeja«...« (MzAP), in avtor ve, da si mora kupiti knjigo o lepem vedenju, ki jo je napisal Adolf Knigge. Za zamenjavo avtorja z delom gre tudi v naslednjih primerih: Če bo tako pisal, ne bo prišel v *Grafenauerja*. (Sh) — ...vsi *Zvoni* in *Kresovi*, oba *Wolfa* in *Pleteršnika* sta mi že polna tega stisnjenega bilja. (Okoz) — Za nasprotje med živim in neživim elementom gre v naslednjem primeru: Jako mi je žal, toda ni pomoči in prizadeta gospóda upoštevaj brez nadaljnega obvestila in *me* črtaj v svojih knjigah! (Sk) — Tu ime zamenjuje osebo. Miselnemu obzorju kmečkih ljudi je prilagojena metonimija v stavku: Pobrisal je *obisku* stol in stopil zapirat kamrina vrata... (GM) — ...je ponovil košati *obisk*... (GM) — V zadnjem primeru daje občutek pristne kmečkosti še prilastek *košati*. Ta obisk je namreč Lončarka, Mickina mati. V sobi sta samo ona in krojač, ki je tih, pohleven človeček. Z nekakšno nedoločno označitvijo Lončarke doseže avtor nasprotje med samozavestno materjo in konformističnim krojačkom.

Sinekdohe

Pozornost vzbuja uporaba ednine namesto množine: Po pravici ju je obsipalo navdušeno občinstvo z viharim *ploskom*. (KK) — Tik do mesta segajo prostrane šume, po njih še prebiva *medved kosmatin*. (Oag) — ... na čigar *nosne sluznice* je bilo menda vlažno vreme zadnjih dni zelo neugodno vplivalo... (MzAP) — Običajno govorimo o nosni sluznici. Zdi se, da je Milčinski spremenil ednino v množino, ker je ta človek tako smrkal, da bi lahko imel več nosov in seveda tudi več sluznic. Gre torej za intenziviranje. Komičen je naslednji primer: Sosedje so ga zavidali, pa se jim je ponoči umaknil izpred oči in si je za spomin in pleme s seboj vzel nekaj *parkljev* iz vsakega hleva in kar h parkljem spada. (BiB) — Ta Butalec je seveda vzel celo žival. Avtorju sinekdoha služi le za to, da doseže humoren učinek. Za t.i. *pars pro toto* gre tudi v primeru: ... in so si tam postavili *ognjišča*. (Bi) — To pomeni, da so se tam naselili in si postavili hiše.

Antonomazije

Ni da bi govoril: sami *Sherlock Holmesi* se mi sanjajo. (Sa) — Sanja se mu namreč o slavnih detektivih. Tako mislim: noben *Valjhun*, noben *sin Kajtimara* tega ne bo vzdržal, vsi bodo osramočeni se potuhnili z zborovanja. (Rp) — Valjhun, sin Kajtimara je pač vsak Slovenec. Toda poudarjati sem hotel zgolj, da nimam niti nagnenja niti sposobnosti za vlogo *Don Juana*. (MzAP) — Govoreči torej ni nikakršen ljubimec. S podobnimi primeri Milčinski poudarja pomembnost stvari ali pa, kot v zadnjem primeru, pove določeno značajsko lastnost, ki je ob primeri s slavno osebo še nazornejša.

Tropika je precej stereotipna, čeprav so tudi izjemni primeri. Dosti je tropov, ki so skoraj na meji ničte stopnje. Večinoma gre za trope, ki se uporabljajo v vsakdanjem govoru in so opazni pravzaprav le zato, ker so običajni za govorni jezik, zdaj pa jih bralec vidi napisane.

Milčinski uporablja besede s prenesenim pomenom in besede z zamenjanim pomenom za označevanje afektivnih stanj, včasih pa z njimi poudarja nenavadnost situacije. Pogosto gre obenem še za hiperbolo, včasih za evfemijo.

Glede na tematiko se tropika prilagaja duhovnemu obzorju pripovedujočega. Ko gre za vzgojno delo, je več pregovorne metaforike, ko gre za satiro, je polno ironičnih glagolskih in imenskih metafor, komparacij in personifikacij. Približevanje k splošno občevalnemu jeziku je vidno

v pogostih klišejskih frazah iz ljudskega jezika. Nekateri tropi tudi ne morejo skriti, kaj je avtorjev osnovni poklic.

Ceprav je klišeiziranost očitna, imajo včasih stereotipne metafore veliko predstavno moč, in sicer takrat, kadar avtor npr. kakšno ljudsko rečenico poživi z novim stilističnim elementom. Običajno ima taka popestritev klišeja komičen učinek.

Metonimije in sinekdohe so večinoma iz vsakdanjega občevalnega jezika in imajo ponazorovalno vlogo, z antonomazijami pa pisatelj največkrat karikira znane osebnosti ali pa gre enostavno za skrčeno podajanje določene predmetnosti.

Inverzije

Inverzij je v 35 besedilih približno 617.

Glede na to, kaj se v povedi premenjuje, ločim dve vrsti inverzij: makrosintagmatske in mikrosintagmatske.

1. Makrosintagmatske inverzije

Najbolj pogosto je invertiran glavni stavek v odnosu do odvisnega. V glavnem stavku potem običajno pride do mikrosintagmatskih inverzij. Če si plačala kak račun za veselico, te vprašam. (M) — Stilno nevtravno bi se ta stavek glasil: Vprašam te, če si plačala kak račun za veselico. Taka inverzija ima smisel le, če gre za poudarek. Iz sobesedila izvemo, da Jeraj sumi ženo, češ da je ona vzela denar, ki bi ga morali dobiti na veselici. Gospa Jerajeva se razjezi, zato mož nekoliko omili svoje sumničenje in poudari, da jo vprašuje le po tem, če je plačala kak račun za veselico. Podobni primeri so še: Da sem ga namenil za tri leta v vojake, sem že povedal. (Vgz) — Take vrste inverzija je neke vrste pretericija, ki je pogosta v občevalnem jeziku. Pomembnejši del sporočila je na prvem mestu v naslednjih inverzijah: Kako se drug drugega pozdravljajo, je že taka tajnost. (S) — Ali je Urša Plut zapustila kaj potomcev, ji ni bilo znano. (IUP) — Drugačen tip makrosintagmatskih inverzij je naslednji primer: Naj me koklja brene, če je bil denar njen, ki ga je vrnila. (M) — Stilno nevtravno bi bilo: Naj me koklja brene, če je bil denar, ki ga je vrnila, njen. Invertiran prilastkov odvisnik deluje sicer okorno, vendar poudarja, čigav je bil denar. — Makrosintagmatske inverzije niso pogoste in imajo nižjo opaznostno stopnjo kot mikrosintagmatske.

2. Mikrosintagmatske inverzije

Tu gre za zamenjano mesto stavčnega člena in naslonk. Pogosto je postoponiranje prilastka, ki navadno izraža afekt. Kocmur se huduje na občinske može: *Škrici salamenski*, jim bo že pokazal! (GK) — Mati Lončarka na pol v šali na pol v jezi imenuje svojega bodočega zeta *šema šemasta* (GM). Butalec pa pravi Tepančanu: *Strela skrtačena*, če mi ugameš in poveš še to, kako je ime moji ženi Katri, pa ti dam še ženo povrhu, kar tvoja naj bo! (KssBT) — Ta besedna zveza je precej izvirna glede na vrsto klišejskih zvez kot: Podobico *Matere božje* je bila prerezala na dvoje. (GM) — *Oče nebeški!* (GM) — ... kajne, *miška moja*, midve bova že iz stekleničice pupali, ko pride najin čas. (GM) — Starinski oz. ironični prizvok imajo prilastki za odnosnico v stavkih: Pa tudi *hlače njegove* so vredne, da se omenijo... (Muh) — V lučanju kamenja so se že od nekdaj odlikovali *paglavci muhoborski*. (Muh) — Rahlo grotesken je primer: *Krohot peklenski!* (Ter) — Priredno sestavljeni prilastki so redki: Omenjeno bodi, da imam *glas prepričljiv in vztrajen*. (Rp) — S takim besednim redom Milčinski poudarja obe lastnosti svojega glasu. V pravljici o mladi Bredi je več postoponiranih prilastkov, znanih iz ljudskih pesmi: To ni meglica, mlada Breda, to je sapa konj, ki jih je polna *steza zelena*. (MBiDk) — Skrij se v *skrinjo slikano*... (MBiDk) — Čustven odnos govorečega do ogovorjenega izraža vrstni red prilastek — odnosnica — prilastek: »Hčerka, *ljuba hčerka moja*,« je rekel, »pripravi se, danes si stara 16 let.« (MBiDk) — Posebno funkcijo ima prilastek za odnosnico v primeru: »Beži no, *pastirček beetlehenski!*« je rekel Zoran. (Sa) — Tak naziv tistega, ki mu je namenjen, ponižuje in ga prikaže kot naivneža. Slabšalnost je povečana še s pomanjševalnico.

Pogosto je invertirano prislovno določilo. Za anteponiranje določila gre v tehle primerih: *Plaho se je oziral objokani Tonček* po novem, tesnem domovanju... (T) — Možak je pijan in *po cesti razgraja*. (Ter) — *Bridko je bilo slovo od mame*. (Pgk) — Tako premenjeno prislovno in povedkovo določilo podpira čustveno doživljanje določenega dogajanja ali pa poudarja nenavadnost situacije.

Podobno funkcijo imajo inverzije tudi, kadar je prislovno določilo v postpoziciji glede na povedek: *Mel si je veselo roke*. (Ter) — Ni se mogel prehvaliti, kako *se mu godi dobro*... (Pgk) — Ta stavka bi izgubila svojo ekspresivno moč, če bi bil besedni vrstni red v njih nevtralen: Veselo si je mel roke, Ni se mogel prehvaliti, kako dobro se mu godi. Nekako uradno in skoraj svečano zvenita stavka: To

je tista žalostna slovenska rana, *ki polagamo svoj prst vanjo!* (KK) — Včasih take inverzije nimajo posebne funkcije in so zgolj posledica veznika na začetku povedi: *In je narezala vmes debele kose slanine...* (BiB) —

Da poveča ekspresijo, Milčinski premenjuje mesto predmeta. Miselnemu obzorju preprostega pijančka je prilagojen anteponirano prislovno določilo v stavku: To pa neprijetno dirne po zaužitem alkoholu ojačeno samozavest pijančka, ki smatra zaradi tega za potrebno izjaviti, da *je tri leta cesarja služil* in da pozna postave. (Ter) — Navaden vrstni red: da je cesarja služil tri leta, nikakor ne bi imel tako ljudskega prizvoka, kot ga ima stilno zaznamovan besedni red. — Stavek *V igri je pogrešala logike* bi bralec najbrž sprejel kot običajno, ne posebno pomembno dejstvo, zato je avtor predmetu spremenil mesto in s tem opozoril bralca na ironični element, ki se skriva v povedanem: */L/logike je pogrešala v igri...* (Litv) — Čustveno zavzetost ob določenem dejanju izraža inverzija: Če kar treščiš vame z vprašanjem, potem seveda ne morem odgovoriti — *še svoje lastno ime bi pozabil tisti hip.* (Okoz) — Poudarno funkcijo ima inverzija v stavku: *Govor ima podpisani pripravljen in spisan na čisto* in je prima, brezkonkurenčna roba. (Rp)

Obratne inverzije, torej gre za postponiran predmet, so v naslednjih primerih: *Držal se je Tončka* še kmetski duh. (T) — ... da se sučejo po tvojih očetovskih ukazih in govore, *kakšne jih učiš besede.* (Vgz) — V obeh primerih gre za čustveno vlogo inverzije.

Podoben je pomen inverzije, kadar je postponiran osebek: Pa ji tako reci, *da sva se skregala midva* in šla narazen. (GK) — V stilno nezaznamovanem besednem redu osebek ne bi imel takega poudarka: Pa ji tako reci, da sva se midva skregala ... — Ločila sta se, *ker je poklicala Jera Milana*, naj pride, da se ne prehladi. (T) — Zdi se, da je avtor najprej pozabil povedati, kdo je poklical, nato pa je osebek dodal.

Stilna zaznamovanost je opazna, kadar je odnospnica ločena od prilastka. Pisatelj daje takim stavkom posebno pomembnost: *Lepo imaš hčer!* (GK) — Vrinjeni povedek med prilastkom in odnosnico pove, da ta hčer pravzaprav ni lepa, in da je stavek mišljen ironično. Čustveno prizadetost osebe, o kateri pripoveduje, izrazi avtor s stavkom: *V veliko ji je bilo zadoščenje*, da sta se sredi njenega samaritanskega dela vrnila gospod in gospa, trudna, vendar še veselo razigrana. (M) — Začudenje nad nenadoma razkritim dejstvom se skriva v stavku: *Devetdeset imam kil!* (Nž) — Ponos pa veje iz trditve: *Rodbinski sem oče.* (Rp) — Pisateljova hčerka mora biti res bistra, saj da učiteljica svoji

izjavi poseben poudarek: »Veseli me,« je rekla, »*jako nadarjeno* imate hčer.« (Okoz) — Pisatelj je ogorčen nad tem, da se Hrvati nauče od Slovencev samo kletvic: *Sakramenskega* se nauči *hudiča* in potem meni, da je kos slovenščini v jeziku in pismu, toliko da, plačivši biljeg, ne zahteva o tem uradne svedočbe. (SH) —

Podobni so primeri, kjer je razdružena priredna zveza: Ni se mogel prehvaliti, kako se mu godi dobro: *gledališče* imajo in *godbo* ... (Pgk) — *Moj oče* in *tvoj* sta si jezik kazala čez planke. (T) — Preprosti govorici kmečke ženske odgovarja besedni red v primeru: »*Vina* sem ti prinesla, *kruha* in *kuro*,« je rekla mati ... (GM) — ... rejnice so drage, *mleko* stane in *milo* ... (GM) — Večji poudarek na drugi del priredne zveze pride v naslednji inverziji: *Ženo* ima in *nepreskrbljeno deco* in je pristne ljubljanske krvi ... (GK)

Kot inverzija se čuti tudi postavljanje povedka na začetek ali na konec stavka: */I/ma pa Hilda* še mlajšega brata Frica, ki se slabo uči ... (Ter) — */S/edaj* se pa bojim, ali se nisem s svojo izjavo prenačil, in kaj *Hilda* poreče. (Ter)

Z nenavadnim mestom naslonk se Milčinski približuje pogovornemu jeziku: *Je prišel* torej Kranjec v Zagreb in je bil trden ... (OKr) — *Je vprašal* car ... (BiB) — *Je odgovoril* župan ... (BiB) — V teh primerih gre za tipično razgovorno uporabo pomožnika pred povednim glagolom. Nenavadno mesto pomožnega glagola je tudi v stavku: *Kajti je misel, ki jo kanim sprožiti, pomembna.* (Oovb) — Gre za poudarek, ki bi izgubil svojo moč v stilno nevtralnem stavku: *Kajti misel, ki jo kanim sprožiti, je pomembna.* — Klitika je lahko tudi zaimek: *Ga vprašajo* doma, kako je bilo po svetu. (OKr) — Precej opazna so neobičajna mesta členkov in nikalnic: *Obtožencu se pa* na celi aferi najznamenitejša zdi njegova pijanost. (Ter) — *Ali bi pa* bilo mogoče, *ga spraviti* v drug boljši zavod ... (Pgk) — *Sicer pa* je pridna in skrbna, in *preden je odšla domov se zdraviti*, se je že sama pobrigala za začasno namestnico. (Nž) — *Naj* prizanese meni in *mi ne bo mar*, če junaka makar opljuje ... (Vgz) —

Milčinski zelo pogosto postavlja zaimek med kakovostni pridevnik in samostalni. Gre torej za inverzijo v levem prilastku. V slovenščini velja pravilo, da stoji svojilni zaimek pred kakovostnim pridevnikom, zato obratna stava deluje stilno zaznamovano:⁵ *Živahni moji spremljevalki* se je kmalu zopet razvozlal jezik, *trudni moji možgani* so se pa vdali apatičnemu ždenju ... (MzAP) — */K/rasen* človek, kadar

⁵ Jože Toporišič: Skj 4, Ma, 1973, str. 174.

tako v čaru *smelih svojih brk in podjetne svoje frizure* sloni v durih brivnice. (Muh) — Podobno je s kazalnimi zaimki: *Globoki ta aforizem* mi je omamil možgane... (Ter) — Tisti hip je zapazil, da smatra vajenec Peter *rodbinski ta prizor* za ugoden povod lastnemu počitku. (T) — Take primere najdemo že pri Tavčarju. Zanimiv je primer, v katerem gre za nenavadno mesto kazalnega zaimka, obenem pa je odnosnica sredi dveh prilastkov: *Nesrečni koder ta pogumni!* (Vgz) — S stilno nevtralnimi besednim redom bi se stavek glasil: Ta nesrečni pogumni koder!

Milčinski uporablja še posebno vrsto inverzij, ki niso inverzije v pravem pomenu besede. Gre za invertirane besedne zveze, ki so zelo znane. Milčinski pa jih preobrne v frazeologeme s stilno nevtralnimi besednim vrstnim redom: Od priznane strani se je bila svoj čas izrekla pikra sodba o vremenskih prerokih, ki so se kratko malo pozvali, *da gredo žvižgat rakom.* (Oovb) — Znana je namreč Prešernova besedna zveza *psi pojte rakom žvižgat*. Morda ob tej ugotovitvi nekoliko precejnjem vedenje bralca, vendar mislim, da je bil bralec, ki so mu bili ti podlistki namenjeni, vsaj toliko literarno izobražen, da je lahko dekodiral frazeologem *žvižgat rakom.* — Podobno je še z nekaterimi besednimi zvezami, ki so pogoste v ljudskem jeziku: *Naj me blagovoli takoj brcniti koklja*, če ni sledeča historija skoz in skoz resnična, ne dosti manj. (GM) — Šola in cerkev bosta storili svoje, naše visokostoječe časopisje svoje in žena in jaz tudi *ne bova križem držala rok.* (NmB) — Takšen poseg v ljudski jezik napravi pripoved bolj knjižno, obenem pa postane pripovedovanje bolj živo.

Inverzije imajo najpogosteje poudarjalno vlogo, torej je premaknjen poudarjeni stavčni člen. Včasih želi Milčinski z invertiranim besednim vrstnim redom opozoriti bralca na manj važno stvar, včasih poudarja nenavadnost dejanja, spet drugič so inverzije brez posebne funkcije. Inverzije rade povečajo ekspresivno moč povedanega ali pa izdajajo čustveno prizadetost govorečega.

Pogosto so inverzije posledica posebne stave naslonk, ki stoje na začetku stavka. Milčinski večkrat uporablja razgovorni pomožnik, ki je posledica afekta ali pa hoče z njim samo posnemati vsakdanjo govorico.

Veliko je šablonskih inverzij tipa *miška moja*, in inverzij prilastka: *šema šemasta*, ki so znane že od Jurčiča dalje.

Manj opazne so makrosintagmatske inverzije, kjer je premaknjen glavni stavek v odnosu do odvisnega. Taka zamenjava nastane zaradi afekta ali pa pri pretericiji.

Ostalo

Poleg že obravnavanih stilnih sredstev je še vrsta jezikovnih malenkosti, ki so prav tako stilotvornega značaja.

Težnjo k pogovornemu jeziku je opaziti v uporabi t.i. čustvenega dativa in tožilnika ter pogovornega zaimka. Z dativom naslonskih oblik avtor čustveno obarva sporočilo: Naj *mi* baba še kdaj pride in me prosi na posodo! (M) — Žalostna *nam* majka! (KK) — Včasih pa gre samo za pogovornost: Grem, pa *mi* pridejo nasproti gospod korar Mejač... (GK) — Še večja je stopnja pogovornosti v uporabi tožilnika: Urezali smo *jo* čez Št. Rupert na Mokronog. (VVim) — Kranjcu se Zagreb zameri, pa *jo* useka proti domu. (OKr) — Primera za pogovorni zaimek pa sta: *Ti*, čuj, glej naše literate! (Sa) — *Vi*, Jera, pazite na svoj jezik! (M) — V obeh primerih gre za čustveno prizadetost.

Pogovorni so tudi členki kot na primer: V Trstu *da* imajo hišo, se ji pravi najdenišnica. (GM) — No, Mici, zdaj *pa* le povej gospodu, kam *da* misliš in kako! (Pgk)

Tipično pogovorna je stavčna struktura z dvema spremnima stavkoma: *In sem mu stvar razložil*: »Kdor si ne snaži nohtev,« *sem dejal*, »da se mu svetijo... (S) — Tak sintaktični vzorec se pogosto pojavlja v govoru ljudi, ki hočejo svojo trditev oz. sporočilo podkrepiti: *Žena je odgovorila*: »Nak,« *je rekla*, »le za skavta se pripravljaj.« (S)

Poudarni in hkrati humoristični značaj imajo pleonazmi. Milčinski hoče poudariti, da je stvar, o kateri piše, resnična in da ne bi kdo podvomil, pravi: Jaz sem *sam* in *osebno* imel tiste sodne spise v rokah, čez 400 listov že obsegajo in prebral sem jih vestno in preudarno *od konca do kraja*. (IUP) — Da gre samo za poudarek je vidno iz besedne zveze *od konca do kraja*, ki je nesmiselna, saj je konec isto kot kraj. Mišljeno je seveda od začetka do konca. Verjetno gre za pomensko zamenjavo z rečenico, ki je znana iz ljudskega jezika *na vseh koncih in krajih*. — Podoben primer je: Jaz pa, ki mi glasba tudi ni čisto tuja in sem *osebno* in *na svoja ušesa* čul in uspešno prestal dva oratorija... (NmB) — S tem pleonazmom avtor opozori bralca na dejstvo, da je slišal dva oratorija, kar ni kar tako, in da se je temu vredno čuditi.

Ko oponaša govor polizobraženega meščanstva, uporablja Milčinski med osnovnim besedilom še besede, ki so vsebinsko prazne: Šola je steber človeške družbe *in sploh in tako dalje, kakor že rečeno*. (Okoz) — Sporočilo, ki ga ta stavek prinaša je samo: šola je steber člo-

veške družbe, pa še to je stereotipna fraza. Zadrego gospodarja, ko pride v Kocmurjevo stanovanje, izraža zveza besed *in kaj sem hotel reči*, čeprav natanko ve, da hoče denar: In kaj sem hotel reči — pri tej priči denar ali pa mi gresta vun! (GK) — Pisatelj se ne spominja natančno, kaj je pripovedoval gospod okružnik, zato to pove takole: Je npr. pripovedoval gospod okružnik *kaj vem kaj* in je dejal, da to ni njegov čef. (Oag)

V vsakdanjem pogovornem jeziku pride pogosto do *anakoluta*. Ko začne govoriti, pripovedovalec še nima izdelanega sintaktičnega ogrodja in tako pride do neskladnosti. To se dogaja tudi Milčinskemu, in sicer ne zavestno, kar je v pisanem jeziku lahko le jezikovna površnost, če seveda tak anakolut nima določene funkcije: Svojega junaka, mladeniča iz gorskega zakotja — z najsijajnejšimi vrlinami telesa in duha sem ga bil opremil, lepo dušo mu vdahnil v prikupno vnajost. (Vgz) — Zdi se, da je avtor pozabil, kaj je hotel povedati. Tudi iz sobesedila ni razvidno, kakšno misel naj bi ta stavek prinesel. Neke vrste anakolut je tudi: kako ji je ime, ne vem; povedala mi ga ni, meni pa se ne ljubi jo izpraševati po njem. (Nž) — Za neskladnost med začetkom in nadaljevanjem stavka gre tudi v primeru: Te in take naprave in pripomočki — kdo jamči za njih sposobnost, kdo jim jamči tudi le za voljo točnega poslovanja — ko so brez prisege, brez sleherne zaobljube naši majki Jugoslaviji! (Ooivb)

Zevgma je navadno znak slabega stila, Milčinski pa jo spretno izkorišča kot del humornega inventarja: Vem, da nekateri profesorji in take vrste ljudje trde, da sta morje in Krk in da *uspevajo tamkaj fige in ribe in pomaranče in parniki*. (Sgr) — Podobna je tudi vezava dveh vprašalnic na en glagol: Jaz pa bom preudarjal in se posvetoval, *ali in kaj bi se dalo storiti* za fanta. (Pgk) — Isti povedek služi za različna dejanja v primeru: Eden je bil jetičen, drugi je imel nezvesto ženo, tretji stanovitnega mačka, četrtega je dražilo, da drugi več vedo nego on. Vsi so bili nezadovoljni, pa *si niso ležili jetike, žene, mačka, pameti*. (OKr) — Gre za nekakšno telegrafsko krčenje besedila, ki ima humorni učinek.

V humorni inventar sodijo tudi različna *dvoumja*: Tukaj v Bohinju ne moreš *štediti*. (Pst) — Ta stavek lahko pomeni, da ne moreš varčevati v banki, ali pa, da zapravljaš. Čeprav skavt Peter piše, kako ni mogel vložiti v hranilnico enega dinarja, si starša lahko mislita svoje. — Butalec pove grajskemu gospodu, ki ga sprašuje po kozi: Prodal, prodal, davno prodal, tja čez mejo. Tam se je obrežila in je storila *osla*,

ki ga imajo zdaj v graščini za sodnika. (BiB) — Osel je lahko žival, vendar v tem primeru Butalec misli na žaljivko za človeka.

Milčinski izkorišča tudi glasovne figure, in sicer rimo, aliteracijo, onomatopejo in sinestezijo: To je bila *omaka*, pa nisem dognal *kaka*. (Nž) — Vse svoje dejanje uravnajte *tako*, da vas domovina pogrešala *ne bo!* (Sk) — Ko vam to pismo *pišem*, si bridke solze *brišem*. (Pgk) — Funkcija rime je utemeljena le v drugem primeru, v obeh ostalih stavkih pa gre zgolj za slučaj. V drugem stavku se Milčinski posmehuje praznim frazam, ki so jih polni različni govori. Za podkrepitev ironije služi rima, ki naj klišejsko fraza še olupša in napravi sprejemljivejšo za poslušalstvo.

Čisto slučajna je verjetno aliteracija: Kako *prekvato* in *preteto premalo* mu ponujajo zanj. (Suh) — Živahnost dajejo besedilom onomatopejski izrazi: Bomf! vrže buzdovan na mizo in sede. (KMar) — »Huit!« mi je zažvižgal založnik, »huit! hodite z mano, imam idejo!« (KMar) — In potem se poslužujejo za svojo baharijo še nezaslišano zanikrnega narečja: »Perrrmejduš!« (Sh) — Toda mojster Pirc je stresel glavo in rekel »brrr«. (M) — Sinestezij je malo: Enemu je podarila *blesteč glas*, drugemu krepko pest... (Ooivb) — Besedna zveza *blesteč glas* ni izvirna, zato tudi ni posebno učinkovita.

Milčinski rad poveže dva stavka, ki vsebinsko ne sodita skupaj: Pa ni ta profesor tista starina, ki ti jo pošiljam v škatljici, ampak je bil silno lačen. (Pst) — S tem vnese v poved komičnost. — Pretresljiva vest o neizprosni smrtni kosi se tiče moje lastne, žal prezgodaj preminule malenkosti in je »smrtna kosa« jako lep izraz. (Sk) — Preseneti že prva oseba, da gre za neresno vsebino, pa potrdi še drugi del misli.

Zelo redko rabi Milčinski t.i. pluralis modestiae, zato je, ko se pojavi, toliko bolj opazen: *Rekli smo*, da ima resnica včasih prav prijazno lice... (Sgr) — Vprašanje je, če ima množina v tem primeru posebno funkcijo, ki bi se ji, glede na vsebino besedila, pisatelj lahko izognil. Utemeljeno vlogo pa ima raba množine namesto ednine v satirični kritiki, kjer se norčuje iz načina pisanja tedanjih kritikov:

Zadnji Kocianov koncert v veliki dvorani hotela »Union« je žel v naših listih soglasno pohvalo. Žal, da se tej pohvali *ne moremo pridružiti* neomejeno. *Naša časnikarska pest nas sili izjaviti*, da s koncertom *nismo bili* v vsakem oziru zadovoljni, da *smo bili* deloma celo neprijetno dirnjeni in ogorčeni. (KK)

Starinsko učinkuje onikanje: *Naš gospod so se zredili* (Nž) — Verjetno je bilo to stilno opazno že v času, ko je besedilo nastalo, saj je Milčinski želel poudariti, da je njegova kuharica, ki je prišla v mesto

s podeželja, neuka. Obenem pa onikanje izraža neko pretirano spoštovanje do gospodarja. Preprosti obtoženec onika svojega očeta in pred sodiščem pravi takole: /P/rašal je namreč, po katerem paragrafu bo sojen, češ *oče so* mu doma *povedali*, da čim višji paragraf, tem nižja kazen. (Ter) — Milčinski sam pa rabi onikanje za osebe, iz katerih se hoče malo ponorčevati: *Ta gospod so* pač nekoliko *preobilni* za ozkostružni potok in bo res treba regulirati enega izmed njiju. (VVim) — Komičen prizvok ima tudi gospoda v stavku: Vlado mi je prišel povedat, da *so odhajajoča gospoda* potomci drugega deželnega jezika — sicer čisto normalni ljudje, le smisla za ubrano petje, žal, prav nič nimajo... (Dvk)

Zanimiva je transgresivna adverbializacija: Koder mu je izpod klobuka *visel v čelo*. (Vgz) — Običajno bi rekli: na čelo. Besedna zveza *v čelo* poudarja poseben položaj oz. lego kodra. Ta zveza je še posebno opazna, ker se nekajkrat ponovi: Naj bo, sem dejal, naj ima poleg splošne telesne lepote še posebni kras mladega moža, *koder v čelo*. (Vgz) — V tem primeru gre seveda za elipso.

Da poživí pripoved, Milčinski večkrat uporablja *medmete*: O, pravim, premislite svoje početje! (Vgz) — V tem primeru začetni *o* navaden stavek spremeni v stavek, ki je patetičen in rahlo ironičen. Avtor namreč tako svari literarne kritike. Pogovorno zveni medmet na začetku tegale stavka: *No*, Lončarka je vedela, zakaj ne skopari... (GM) — Dokaj izviren je medmet *holaj*: *Holaj, holaj*, odprite ženinu, odprite svatom! (MBiDk) — Nekoliko starinski je *nuj*: Tebe volimo, *nuj*, skoči noter, nam boš medne hruške ven metal! (BiB) — Ta medmet priganja in pomeni 'no daj'.

K živosti napisanega pripomore tudi kolizija časov: Razred pa je drvel iz klopi, da pobira, pa je neusmiljeno pričel kihati in en basovski glas je dejal, da je to Gedeonov meč in kazen božja. (Sgr) — Pogojnik je zamenjan z indikativnim stavkom: *da pobira* proti *da bi pobiral*. Za čustveno prizadetost gre v primeru: Tepel se ne bom, seveda sili se umikam, ali Ljubljano si zapomnim! (Dvk) — Običajno bi bilo: Ljubljano si bom zapomnil. Preteklik je zamenjan s sedanjikom v primeru: Še si ni bil docela svest Jeraj črnih oblakov, ki se mu zbirajo nad glavo. (M) — Čustveno je opozorilo: Psa spuste nate, če se jim prikažeš! (GK) — Prihodnjik je zamenjan s sedanjikom: *psa spuste nate* proti *psa bodo spustili nate*, in: *če se jim prikažeš* proti *če se jim boš prikazal*. — K večji oživitvi dejanja pripomore klišejska fraza v sedanjiku sredi pripovedi v pretekliku: Vzorne in brez madeža sicer niso bile vžigalice niti tedaj, vsaka se ni vnela, ali na 6 do 8 jalovih je vendar prišla, *ako Bog da*, ena dobra, da si zapalil si cigareto, pa mirna Bosna. (Oag)

Z natrgano pripovedjo, ki je posledica nedokončanih stavkov, je avtor hotel posnemati način govora Ane Poč: ... po končanem komadu je dala duška svoji slabi volji z opazko, da sploh ta godba... in tudi ta kapelnik... zakaj kaže hrbet tako odlični gospodi, ki posluša, in da se ji zdi, da je v Kamniku to vse bolj tako... (MzAP) — Govorno nemoč in zadrego izraža tudi tale primer: ... in pove, da se je spomnila, da v pisarni... in sploh... in zato je šla šele ob šestih z doma. (MzAP) — Tri pike označujejo artikulacijske premore. Tudi gospod Bertoncely je v zadregi, ko pride po stanarino in že vnaprej ve, da ne bo dobil denarja: Tako razgrajanje... jej jej jej... tak vik! Snoči, danes zopet... stranke se pritožujejo... moja hiša tega ni vajena... (GK) — Trojni pikčasti pomišljaj spet označuje premore.

Eno od stilnih sredstev je tudi *pretericija*: In le oziri na časni-karsko dostojnost nam branijo, da ne rabimo edino primerne besede: škandal. (KK) — Avtor na videz noče povedati določene stvari, v resnici pa jo pove. O Ani Poč na primer pravi: Kaj da ima znotraj v tej glavi je seveda drugo vprašanje — če bi bil količkaj hudoben, bi ji svetoval, naj se z njo nikar ne suče preblizu ognja. (MzAP) — Iz pogovornega jezika je znana *pretericija*: Ne hvalim se rad, ali resnica je ljuba Bogu — moj govor je tak! (Rp)

Nekakšna prikritost in uradnost je v uporabi 3. osebe na-mesto 1.: Pisatelj si umiva roke. (Vgz) — Glede na to, da je besedilo v 1. osebi, bi moralo biti: *Jaz si umivam roke*. — Podoben je primer: Zato tudi podpisanemu ni zameriti, da se ozira po zaslužku in se priporoča častitim strankam kot govornik na shodih. (Rp) — Pisec se skrje za nazivom *podpisani*. Uradnost te izjave poveča še brezosebnost.

Manj opazne so *antiteze*: Fant dela in ne ve, da dela; uči se in ne ve, da se uči. (Pst) — To mu je bilo včasih prijetno, včasih neprijetno. (Sgr) — Take antiteze nimajo posebne vloge.

Opazna pa so *stopnjevanja*: ... in v sredo na semanji dan sem že imel priliko, jih gledati iz oči v oči: *male, micicane, angelske nedolžne pajske*, ki se, rekel bi, še drže majkinega krila... (Zg) — Avtor očitno pretirava, da poudari neke vrste oboževanje odojkov onkraj Sotle. — *Prosil sem ga, rotli, pestil* — zaman! (Vgz) — V tem primeru gre za naraščanje do pomišljaja, ki mu sledi upad. Za stopnjevanje gre tudi v primeru delne ponovitve: *Resnično res!* (IUP) — Včasih intenzivira povedano tuja sopomenska beseda: *Poraz katastrofalen!* (Rp) — Zanimiva je členitev po aktualnosti: ... vsi so bili do kože mokri, *car in njegovi ministri, strežaji in lakaji*. (BiB) — Hierarhično lestvico poživlja še dvojna vezniška vezava.

Milčinski je zelo pogosto uporabljal pasiv. Naslov *Išče se Urša Plut* je vzel kot primer za napačno rabo Breznik v svojo slovnico. V Zbranih spisih so taki primeri popravljeni. V nekaterih stavkih je pomen nejasen, ker se da pasiv interpretirati na dva načina: *Vprašalo se je* torej županstvo za leto in dan, kdaj je umrla rajnica. (IUP) — Lahko se je županstvo vprašalo samo sebe, ali pa so ga vprašali drugi. Primeri pasiva so še: *Prosi se*, da se strankarstvo odloži v garderobi! (Dvk) — *Sumniči se* mojo soprogo ... (M) — V zadnjem primeru je osebek namerano zamolčan, ker Jeraj noče kar naravnost povedati, na koga letijo njegove besede.

Včasih pisatelj kopiči prilastke: */V/isoka, okrogla, zelena, zaprašena* peč pa je puhtela tropično vročino od sebe. (Ter) — Gre pravzaprav samo za naštevanje lastnosti. V tem primeru kopičenje nima pravega pomena. Opaznejši je priredno zložen povedkov prilastek, ki spominja na Cankarjev stil: Seveda se je udeležil izleta in je prišel domov *lačen in navdušen* in je povedal, da je bilo jako lepo. (S)

Kot humorno sredstvo izkorišča Milčinski tudi oksimoron: Begal je po sobi in *si pulil plešo*. (KMar) — Mož v najširšem pomenu besede, *ne izključivoši nobenega spola*. (Ooivb)

Opazne so še tuje stavčne konstrukcije: Mislim, *da se vidim mlajši*. (Nž) — To pomeni: Mislim, da izgledam mlajši. — ... potem so jo rezali vsi štirje domov, *od starih dveh vsak enega izmed mladih pod pazduho*. (M) — To je t. i. francoska stavčna konstrukcija.

Čeprav nekoliko manj, pa je vendar opazna tudi raba konverznih pridevnikov: Te in take naprave in pripomočki — kdo jamči *za njih* sposobnost ... (Ooivb)

Za prozo Milčinskega je značilna dnevna aktualnost, zato je v njegovih podlistkih polno aluzij: Vsak človek ima pač svoj dar: temu se vsaka figa izpremeni v balado, drugemu vsak grižljaj, naj je še tako zoprn, v mast. (Nž) — Avtor namiguje na Aškerca in njegove balade. Očitno je, da Milčinski Aškerca ni cenil. Podoben je namig na Cankarja: Ti, čuj, glej naše literate; polovico vsake knjige — nič kot sanje. (Sa) — Obenem persiflira dekadentno poezijo in Župančičev izraz *bolne rože*: Vzemi, te prosim, le Trudne rože v roke, v vsakem poglavju so sanje, beri jih: po tri, štiri strani so dolge, imajo svoj lepi začetek in pametni konec, smisel in jedro in sploh literarno vrednost. (Sa) V Realni ponudbi kritizira pompozne, a vsebinsko prazne govore in posnema izražanje polinteligenca: Današnje razmere so jako gmotne in to v najslabšem pomenu besede. (Rp) — Beseda *gmoten* je nalašč uporabljena napačno. Na Govekarjevo dramatizacijo Martina Krpana namiguje stavek: Kako

hvaležna snov za ljusko igro s petjem in tudi konj bi lahko nastopil v njej glede na obrt rajničinega moža. (IUP) — V Govekarjevi priredbi je namreč nastopala tudi živa kobila. — Skoraj v vseh satiričnih podlistkih je prisotna kritika tedanje družbe.

Milčinski rad čustveno obarva sporočilo, pa naj gre za avtorjevo pripovedovanje ali pa govorijo literarni junaki. To dosega z dajalnikom in tožilnikom naslonskih oblik zaimkov oz. s t. i. čustvenim dativom in čustvenim tožilnikom. Tako čustveno barvanje sporočila približuje pisani knjižni jezik govorjenemu pogovornemu jeziku.

Za vsakdanji pogovorni jezik so značilna tudi tale stilna sredstva, ki jih pisatelj s pridom uporablja: členki, uporaba dveh spremnih stavkov, anakolut, pleonazmi, zevgma in pretericija. Za anakolut se včasih zdi, da ni uporabljen hote, in da je zgolj posledica piščeve jezikovne površnosti. Zevgma in pretericija imata humoren značaj.

Pisatelj zelo rad v besedilo vplete kakšno pesmico, ki je splošno znana, kot npr.: *Ženin in nevesta, / pod mizo grile jesta, / na vilice jih natikata, / v usta jih pomikata.* (T) — Taki vložki imajo precejšnjo komunikativno moč.

Včasih avtor tudi sam naredi kakšno rimo, ki se zdi povsem slučajna. V pravljicah ohranja rime iz ljudske pesmi. To daje celotnemu besedilu poseben ritem. Rimo uporablja tudi, kadar se norčuje iz poetičnih stereotipnih parol.

Živahno tekočo pripoved napravijo onomatopejski izrazi, ki glasovno slikajo določeno dogajanje.

V humoristov besedni inventar sodijo tudi dvoumja. Gre za nekakšno po ovinkih povedano sporočilo, ki pa je v končni pojavnosti popolnoma enopomensko.

V podlistkih ima Milčinski precej zavestno uporabljenih vsebinsko praznih besed, ker z njimi pač posnema način govora določene družbe.

V večini tekstov gre za avktorialni pripovedni položaj, torej je avtor vključen v pripoved in pripoveduje v prvi osebi. Včasih pa skrije svojo prisotnost na ta način, da uporabi t. i. pluralis modestiae, torej množino namesto ednine.

Odnos preprostega človeka do soljudi, ki jih spoštuje ali pa so socialno višje od njega, izraža onikanje. Lahko pa gre tudi za ironijo, ker pisatelj onika ljudi, ki niso vredni take časti.

Včasih je avtorjev stil okoren. Taka jezikovna okornost je posledica tujih stavčnih konstrukcij in kalkov. Vendar je kalk lahko tudi element pogovornega jezika. V takih primerih se niti ne čuti kot kalk in neslo-

venska prvina deluje dokaj funkcionalno. Okornost povzroča deloma tudi pogosta raba pasiva.

V vseh krajših sestavkih je čutiti neko skrito semantiko, namige na določene osebe, dogodke, ki so morali biti takrat zelo aktualni, danes pa so žal izgubili ostrino. Natančne opombe bi morda vsaj nekoliko povečale zanimivost za povprečno izobraženega bralca.⁶

Milčinski napada tipične napake predvojne družbe, siromašno otopečnost polinteligence in birokratskega meščanstva, norčuje se iz strankarstva, iz pompozni govora, iz kulturnih kritik, ki so vsebinsko prazne, ker kritiki nimajo pojma o predmetu svojega pisanja. V njegovih iluzijah se da spoznati Aškerca, Cankarja, Antona Kodra, Gangla, Prešerna, škofa Jegliča in morda še koga. Te persiflaže, začinjene s humorjem, so precej opazne, čeprav niso direktne in neposredne. Njihova opaznost je prav v skriti semantiki. V tem je Milčinski res mojster.

Važen element stila Frana Milčinskega je še ironija. V njegovem načinu pisanja je polno različnih duhovitih miselnih drobcev, hote zamenjuje vredno z nevrednim, pozitivno z negativnim, o določeni stvari govori zelo laskavo, v resnici pa misli obratno. Prikrit posmeh je osnova njegovih podlistkov.

Ob koncu se zastavlja dvoje vprašanj: ali je sploh mogoče do kraja izčrpati temo, ki jo nakazuje naslov razprave, in če je mogoče, do kakšne mere je to uspelo? Na prvo vprašanje je odgovor jasen: v okviru razprave, kakršna je moja, je izčrpnost nemogoča. Verjetno bi bila nemogoča tudi v okviru širše zasnovane razprave in le elektronski stroji bi lahko napravili popoln in dokončen pregled stilotvornih sredstev. To je tudi del odgovora na drugo vprašanje, nadaljevanje pa naj bo naslednja sinteza.

Pregled stilotvornih sredstev je pokazal, da Milčinski pravzaprav ni tako izviren, kot bi se utegnilo zdeti na prvi pogled. Ko govorim o izvirnosti seveda ne mislim na tematiko, ampak na stil! To je še najbolj opazno pri tropiki. Milčinski namreč uporablja že oblikovane stileme, in sicer take iz živega govora, delno pa tudi take, ki imajo izvor v umetni književnosti. To, da uporablja elemente živega govora, je sicer pozitivno, vendar je za tisto, čemur pravimo umetniška ustvarjalnost, verjetno premalo. Nimam namena razvrednotiti proznih del Frana Milčinskega. Želim le povedati, da cilj njegove literature ni v čim boljšem stilu in

⁶ Opombe *Brede Slodnjak* v obeh knjigah Zbranih spisov nikakor ne zadoštujejo, celo površne so in nedosledne, razen tistih, ki jih je prevzela iz zbirke Cvetje in trnje, v kateri je opombe nekoliko natančneje napisal Anton Slodnjak.

umetniškosti, ampak v kritiki in dnevni aktualnosti. To velja za njegove črtice in podlistke. Drugače je v povesti Ptički brez gnezda, ki naj bi bila vzgojni primer, in drugače je tudi v Pravljicah, kjer spreminja narodne pesmi v prozo. Najbolj samostojni in izvirni so stilemi v Butalcih.

Milčinski uporablja vse tri socialne zvrsti jezika: knjižni jezik, narečje in sleng. V knjižnem jeziku je v vseh stilemih opazna težnja k pogovornemu jeziku. Komičnost dosega tako, da osredotoči bralčevo pozornost na označujoče⁷ in mu enostavno ne pusti, da bi njegov miselni tok dosegel označeno. Beseda nenadoma ostane »gola« in Milčinski jo »obleče« po svoje, torej ji doda nov pomen, ki je sicer znan, vendar pri določeni besedi zelo redko aktualiziran. Gre torej za besedni humor. Včasih je komika skrita tudi v posebni situaciji, v kateri se znajdejo junaki.

S stilističnega stališča je Milčinski vsekakor bogat avtor. Vrednost njegovega stila je v tem, da je jemal stileme iz pogovornega jezika, narečja in slenga. To je pravzaprav tisto, s čimer njegovi podlistki še danes pritegnejo bralca in ga zavajajo na misel o piščevi izviranosti. Pisal je v ribniškem narečju, uvažal v knjižni jezik ljudske popačenke, kletvice in vse to v času, ko so ustvarjali Župančič, Cankar, Kette in Murn popolnoma druge vrste literaturo. Poleg posebnega odnosa oziroma ne-odnosa do moderne označuje Milčinskega še neka značilnost, ki je v slovenski literaturi redka — to je njegov humor. Oboje postavlja Milčinskega v naši književnosti na posebno mesto.

VIRI

Fran Milčinski: Zbrani spisi I, II, Lj, 1960; Butalci, Lj, 1961; Ptički brez gnezda, DSM, Celovec, 1917; Pravljice, Lj, 1921; Cvetje in trnje, Lj, 1948.

LITERATURA

Jože Toporišič: Pripovedna dela F. S. Finžgarja, SM, 1964; Razgledi po stilistiki in stilu, JiS, 1962/63; Stilnost jezikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika, SR, 1974; Joža Mahnič: Slog in ritem Cankarjeve proze, JiS, 1956/57.

⁷ Po *de Saussurju* je beseda označujoče + označeno.

РЕЗЮМЕ

Обзор стилеобразных средств показал, что Мильчински не является в такой степени оригинальным писателем, как бы это могло показаться на первый взгляд. Когда автор говорит о оригинальности, он конечно не имеет в виду тематику, а стиль. Это можно обнаружить особенно при разборе тропов, ибо Мильчински употребляет уже готовые стилемы живой речи, частично и такие, которые ведут свое происхождение из художественной литературы. Употребление элементов живой речи — явление позитивное, но для художественного творчества оно самое по себе неудовлетворительно. Автор не намерен развенчать художественные качества прозы Ф. Мильчинского, он желает только показать, как целью его литературного творчества не было достижение наилучшего стиля и литературности, а критика и повседневная актуальность. Последнее характерно для его очерков и фельетонов. В повести «Бездомные птенцы», в некотором роде нравоучительном произведении, положение другое, и в «Сказках», где писатель трансформировал народные песни в прозу, опять другое. Наиболее самостоятельными и оригинальными являются стилемы его юмореск «Бутальцы».

Мильчински употребляет все три социальные жанры языка: литературный язык, диалект и сленг. При употреблении литературного языка появляется во всех стилях тенденция к сближению с разговорным языком. Комичность создается писателем посредством концентрации читательского внимания на означающем,⁷ читателю не допускается постижение означаемого в мыслительном процессе. Слово вдруг становится «голым» и Мильчински придает ему новое значение, которое уже известно, но которое при определенном слове очень редко актуализируется. Мы имеем таким образом дело с словесным юмором.

Стиль Мильчинского в самом деле очень богат. Его достоинства вытекают из разнообразности стилемов, которые писатель находил в разговорном языке, в диалекте и сленге. Именно этим способом могли его фельетоны побудить интерес и при современном читателе и навести его на мысль о оригинальности его творчества. Мильчински употреблял в своем творчестве рибнишкий диалект, вводил в литературный язык народные искаженные слова, ругательства — все это во время, когда творили Жупанчич, Цанкар, Кетте и Мурн вполне противоложную литературу. Мильчинского характеризует наряду с его особым отношением или не-отношением до модерна еще в словенской литературе редко встречающаяся особенность — его юмор, из-за того и другого Мильчински занимает в словенской литературе особое место.